

Rákos Loránt:

Az első bűncselekmény¹

(A bűneset kriminológiai és büntetőjogi vizsgálata)

Bevezetés és célkitűzés

Az ószövetségi bűneset-leírás (1Móz 3), illetve Ádám és Éva, az első emberpár büntette egyik legtöbb kérdést keletkeztető emberi tett volt, ami nemcsak a történelem szálai közé itatta be önmagát, hanem az ontológikus filozófia, a társadalom-tudományok érdeklődési körének is egyik eldöntendő kérdéskörévé vált, hogy igazából mi is történt akkor. A történelem nagy feljegyzései közé az emberek többségében nem a legnagyobb és leginkább irigylésre méltó megnyilvánulásai miatt kerültek be, hanem ellenkezőleg, valamilyen az emberi határok közül kitörő – talán nem túl bátor megfogalmazás, ha azt írom, hogy deviáns – magatartásaik vették be őket az emlékezetbe. Mi is történt hát akkor? E kérdés az, amit az tanulmány során próbálok fejtegetni. Elsősorban nem biblikatudományi, nem is szisztematikai, adott esetben hamartológiai és filozófiai szempontból, hanem – a jogteológiai eredményeket felmutatva – az emberi deviáns magatartásokat vizsgáló legújabb kori kriminológiai, pszichológiai, büntetőjogi eszközökkel szeretném bemutatni a bűneset, mint az első bűncselekmény elkövetésének körülményeit, személyi kritériumait és e tett értékelt következményeit.

A tanulmány során természetesen nem nélkülözöm a teológiai (egész pontosan a jogteológiai) értékítéletet, hiszen az, hogy a bűneset története, vagy éppen az arról szóló vita ilyen mélyen beágyazódott az emberi egzisztenciába, sőt ennyire sorsalakítóvá is vált, valóban csak az jelentheti, hogy isteni értékítéletet rejt magában.

Most nem a megszokott irányban, nem a cselekvéstől a teológia-történet fokozatos alakulásáig fogjuk értelmezni a bűneset tényét (amint azt a bibliká-teológia módszere teszi), hanem a kriminológiai módszert kölcsönvéve a következmény(ek)től visszafelé értelmezve és rekonstru-

álva az eseménysorozatot, próbáljuk megérteni a bűneset elkövetésének emberi érzésvilágát, a gondolatok és motivációk lezajlását, az emberi tipikum megjelenését az egész cselekményben. A vizsgálat alanya tehát csakis az ember lesz, tárgya pedig mindaz a körülmény és pszichikum, ami a bűneset elkövetésére rávette.

Mi a tanulmány célja mindezzel? – Annak a kérdésnek a tekintetében, hogy „Isten miért engedte meg a rossz elkövetését?”, egyrészt bemutatása mindannak, hogy mennyire Istentől idegen volt mindaz, ami ez egész esetet generálta, és mennyire emberi volt mindaz, ami pedig elkövette azt. Másrészt cél annak az igazolása is, de legalábbis gondolatlángoltatása, hogy a bűneset devianciája a XXI. században is milyen uniformizáltan, szinte öröklődően jelenik meg a bűnözés keretében úgy, hogy jelenkori kriminál-szociológiai eszközökkel vissza tudjuk vezetni azt az eredethez, a bűneset ószövetségi korszakába, ekként feltételezve egy „miniatűr kis hiba” által generált eredendő bűn létezését és annak az emberekkel való együttműködését.² A tanulmánynak nem célja az igazság felmutatása, pusztán a XXI. századból XXI. századi módszerekkel szeretné visszamenőlegesen a kezdeti időstádiumban történt eseményeket értékelni. Mi is történt hát akkor? – Tekintsük meg az alábbiakban.

A történet és tényállás

Isten az embert jogok és kötelezettségek alanyává teremtette. Az élő ember első joga az a használati jog volt, amit a Paradicsomban való élet-hez kapott (1Móz 2,15), és első kötelezettsége pedig abból származott, hogy tartózkodjon a jó és rossz tudása fájának gyümölcseitől.³ Itt meg kell jegyeznünk – Gerhard von Rad nyomán –, hogy a „jó” és „rossz” a héber nyelvhasználatban jóval többet jelentett, mint amit ezek a szavak magukba zárnak. Jelentik mindennek a megtapasztalását és min-

² Karasszon István: Ószövetségi ismeretek, Selye János Egyetem, Komárom, 2006. 31.p

³ A tartózkodási kötelezettségben nem szerepelt az élet fájától való tartózkodás. Az élet fájától való tilalmat Isten a tudás fájától való evés után vezette be, mivel a jó és rossz tudásával párosuló örök élet jelentett volna katasztrofális következményeket nem csak az ember számára, hanem az egész teremtettségre nézve is (1Móz 3,22–23). Ez esetben Isten megváltásának terve is teljesen másképp alakult volna.

¹ A tanulmány rövidített formában elhangzott a Fiatal Kutatók és Doktoranduszok III. Nemzetközi Teológuskonferenciáján 2012. november 3-án Budapesten. Most a bővített változatát adjuk közre.

den dolog és titok birtoklását (aminek tudása eredetileg nem az ember kompetenciája volt).⁴ Így vált tehát az első emberpár egy Istentől eredő jogviszony alanyává. Fontos megjegyezni, hogy a jogviszony alanyiságát nem együttesen, hanem külön-külön kapták; ez a későbbiekben válik lényegessé, amikor az első emberpár felelősségre vonására kerül sor, hiszen a tettükért járó büntetést nem együttesen, hanem külön-külön kapták meg.

Az emberpárnak tehát minden komfort biztosítva volt annak érdekében, hogy az Édenkertben való életet élvezni tudja, ezért is volt az első jog a használati jog, hogy ez az élvezet garantált legyen. A jogviszonyok keretében minden kötelezettség pedig azért alapított, hogy a jogok biztosítottak, illetve védettek legyenek. Tehát jogok nélkül kötelezettségek sincsenek, és fordítva. Felmerül a kérdés, hogy mi volt az a védett érdek, vagy – szakszóval élve – az a védett jogi tárgy, aminek érdekében, illetve mi volt az a veszély, amitől ezt a hangzásában nem egy súlyosnak, de következményében igencsak tragikusnak minősülő tilalmat Isten kiszabta az emberpárnak? A tilalom azáltal, hogy más értéket őriz, maga is, mint normatív tartalom, értékminőséget nyer. A tilalom minden irányú címzettje pedig egyértelműen az ember volt.⁵ Minden kötelezettség létesítése előfeltételez egy azzal szembeszegülő magatartást, egy negációt, aminek elkerülését biztosítani kellett. A tényállás adott volt, a norma-szerkezet felépítése szerint a következőképpen nézett ki: a kert minden fájáról bátran egyél (hipotézis); de a jó és gonosz tudásának fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla (kógens diszpozíció); bizony meghalsz (szankció). Ezzel a szerkezettel rendelkező első normát szoktam én „ősjognak” („ősnorma”) nevezni.

Ez ősjog védett jogi tárgya tehát nem más volt, mint az ember élete, azon belül is a „rossz élet”, a teremtettségen kívüli élet megismerésének elkerülése volt, célja pedig a luciferi gonoszságtól való óvás. Isten tehát tisztában volt a gonosz jelenlétével az Édenben és számolt azzal, hogy devianciát fog kezdeményezni az embernél. Isten mégse a Sátánnak adott rendszabályokat a távoltartásra, hanem az embernek adott egy

normát, amiben természetesen azt is el akarta érni, hogy tartsa magát távol a Sátán próbálkozásaitól. Kérdés: miért az embertől várta el a tartózkodó magatartást és miért nem a Sátántól? A Sátán, mint a tagadás szelleme, teljes mértékben kivonult Isten erkölcsi- és jogrendjének hatálya alól. Istennek annyi mértékben sincs köze hozzá, hogy szabályokat terheljen rá, ez Isten teljes körű függetlensége a gonoszságtól; ez viszont nem azt jelenti, hogy Istennek ne lenne hatalma a Sátán felett, de ez inkább erőben és erkölcsben megmutatkozó hatalom. Az ember viszont Isten törvényes rendjének a része, és mint ilyennek előírható egy olyan magatartás, ami a Teremtőtől tapasztalt gonosztól való függetlenséget várja el tőle. Nyilván az, hogy Isten az embert jogviszony alanyává tette, azt is jelenti, hogy az ember jogkövető magatartásra alkalmas volt. Az, hogy az ember nem ehetett a tudás fájáról, nem azt jelenti, hogy buta volt, a tudás fájától való tartózkodás azt jelentette, hogy tartózkodjon az Isten kompetenciájába tartozó ismeretektől (1Móz 3,5). Ami kérdés, hogy az első emberpár mennyire tudatosította magában az ősjog következményeinek súlyosságát, pláne úgy, hogy a szankció tulajdonképpen a tapasztalati pszichés folyamatokra alapoz, amik a bűnelkövetőkben bizonyos reszocializációs változásokat indítanak meg. Márpedig ilyen tapasztalattal – a halállal, mint szankcióval kapcsolatosan – Ádám és Éva még nem rendelkezhetett. Inkább afelé a következtetés felé hajlunk, hogy tartózkodási kötelezettségüknek nem tulajdonítottak szankcióval terhelt jelentőséget, inkább életélvezetük bizonyos mértékű hiányának tekintették azt, hogy az Édenkert egyetlen fájáról nem ehettek.

Az elkövetés

A bűneset cselekményét Isten azért tekintette bűnnek, mert az ősjogban azt bűnnek, Isten szava ellenes cselekménynek nyilvánította ki, és mint olyat büntetni rendelte. A „nullum crimen sine lege” és a „nulla poena sine lege” elvek kezdetét – legalábbis eszenciájában – innen érzékeljük eredeztetni. Isten nem nevezett olyan cselekményt bűnnek és nem szabott ki olyan szankciót az emberre, ami az elkövetéskor ne lett volna tudott és hatályos az emberre nézve.

A kriminológiai elmélet szerint a bűnelkövetés szempontjából bekövetkezik a bűntett akkor, ha adódik egy kellően motivált tettes, van egy

⁴ Gerhard von Rad: Az Ószövetség teológiája I., Osiris, Bp., 2000. 131.p

⁵ Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog, Dialóg Campus, Bp. – Pécs, 2007. 91.p

alkalmas, kellő hasznot hozó elkövetési tárgy és egy kedvező helyzet. Az elmélet szerint a bűnelkövetésnek nem kritériuma az elvetemültség, az alapvetően bűnös beállítottság, hanem az átlagemberek viselkedési hibáiként jelentkeznek, akik rutintevékenységeik során bizonyos lehetőségeket kihasználnak. Ez azzal függ össze, hogy a cselekvő, életpályáját élő ember pillanatnyi kísértéseknek időnként enged, vagyis az önkontrollja hiányosan működik.⁶ Éppen az első emberpár esetéből következtethetünk arra, hogy ez a hiányosság az emberben már a bűneset előtt is megvolt, valószínűleg Isten teremtetési rendelése alapján, miszerint a neki megszabott köteleesség teljesítése vagy nem teljesítése keretében enged, vagy nem enged az adódó kísértésnek.

Mi motiválta Évát, majd Ádámot arra, hogy engedjenek a gonosz megtestesítő, beszélő kígyó szavának? Miért volt erősebb a kígyó szava a Teremtő szavánál? Miért kellett annak az egy fának is a gyümölcse, miközben a kertben számtalan fa is volt még azon kívül? Mire terjedt ki az emberpár szándéka? A kérdéseket sorba válaszoljuk meg:

1. Mindaz a szituáció, hogy a Sátán Istent hazugsággal vádolta meg és irigy istenségnek állította be a Teremtőt teremtményei előtt (1Móz 3,4-5), olyan összefüggéseket indított meg az emberpárban, hogy az ősjog során keletkeztetett tiltást a tudás fájától valami olyan indokkal róhatta rájuk, amiről nekik – a halálos fenyegetettségen kívül – semmilyen ismeretük nem volt. A gonosz éppen erre az ismeretlen tényezőre apellált náluk, és egy sajátos magyarázatot nyújtott nekik a tiltás keletkeztetésére. Ádámnak és Évának pedig kecsgetetőbbnek és igényesebbnek hangzott a kígyó által nyújtott hézagpótló magyarázat, mint Isten kategorikus tiltása. Szükséges vizsgálnunk azt a körülményt is, hogy a kísértés elsődleges célalánya miért pont Éva volt, és Ádám mért csak női társának rábírására vált társtettségé? Kriminálpszichológiailag a nők sokkal kevésbé válnak a bűnözés elkövetőivé, mint inkább áldozataivá. Az viszont tény, hogy a nők sokkal igényesebbek mind vágyaikban, mind pedig életkörülményeikben, és sokkal bátrabbnak is mutatkoznak a kezdeményezésben. A bűneset tekintetében ugyanakkor szét kell osztatnunk azt a tévhitet, hogy Éva volt a bűnös tett kezdeményezője, mivel Éva célzott szándéka

⁶ Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): *Kriminológia-Szakkriminológia*, Complex, Bp., 2006. 101.p

nem a bűn elkövetésére terjedt ki, hanem az egzisztenciális körülményeinek igényeire. Nem érzékeljük Évának a felbujtás fogalmi elemeit megvalósulni, miszerint rábírta volna Ádámot arra, hogy egyen a gyümölcsből. Nincs jelen olyan gondolatközlés kettőjük közt, legalábbis a Szentírás nem jegyzi le, amelyben az jutna kifejezésre, hogy Ádám is kövesse el a bűncselekményt. Nincs okunk azt feltételezni, hogy Ádámot rá kellett volna bírni az elkövetésre, hiszen a tudás fájára vonatkozó tiltással Ő is tisztában volt. Ádám követése Évának ezen tetteben inkább a két ember közti társ-rendeltetés eredőjéből következik. Amíg a felbujtás fogalmának kimerítését a kígyónál igen erőteljesen érzékeljük, addig Ádámnál inkább Évával való társtettségéről kell beszélnünk, akik tetteket egymás cselekményéről tudva, közösen követték el.

2. Miért volt erősebb a kígyó szava a Teremtő szavánál? – Egyrészt ez Isten szavát követő szó volt, ami a tiltást próbálta magyarázni, illetve kimagyarázni. Az emberpár pedig nem kérte a kígyó magyarázatának igazolását Istentől, mert ebben a pillanatban megingott bizalmuk benne (II. Helvét Hitvallás VIII. fejezet). A bűnelkövetés tehát egy visszafordíthatatlan és gyors, deviáns, pszichés elhatározás eredménye lett, hiszen egy pillanatra az ember elfelejtette teremtetett mivoltát, elmulasztotta ésszerűen értékelni a következményeket, és éppen annak engedett, aki miatt Isten az ősjog alanyává tette őket. A teremtetéstörténetben egyetlen mese létezik csupán, méghozzá az, hogy az első emberek elhitték, hogy maguk is istenek lehetnek. Az emberpár – ha csak csekélyke is, de – nagyobb haszonnal járó tettnek értékelte a tudás fájáról való szakítást, mint az attól való tartózkodást. A bűnelkövetés motivációja tehát egy számukra elérhetetlen cél pillanatnyi lehetőségének megragadásával – minden körülmény mérlegelése nélkül – bekövetkezett tipikus, mára majdhogynem mindennaposá vált deviancia volt.

3. Hogy miért kellett az emberpárnak még a tudás fája is? – Valószínűleg az Édenkertben – az élet fáját kivéve – egyetlen fának sem volt tulajdonítva a rendeltetését meghaladó képesség, nevezetesen az, hogy az embernek ismereteket, bölcsességet adjon. Ennél fogva tehát a tudás fája tökéletesen betöltötte az elkövetési tárgy rendeltetését, amire a bűncselekményt elkövették. Fontos látnunk azt, hogy egyetlenegy dolog sem válik a bűnelkövetés eszközévé bűnös szándék nélkül. A tudás fája nem azért vált bűnelkövetési tárggyá a többi fa között, mert Isten megtiltotta

a hozzáférést – az persze természetes, hogy ismeretlen gyümölcse már a kezdetektől fantáziálásra indíthatta az emberpárt –, hanem mert az Isten törvényén kívül álló Sátán szakításra buzdította az Isten törvénye alatt élő embert az ugyancsak Isten törvénye alatt lévő tudás fájáról; és ennek következtében isteni kompetenciába tartozó tudásra tett szert. A tudás fája az Édenkertben Isten törvényét és az ember jogalanyiságát volt hivatott biztosítani, mégpedig az által, hogy az ember jogában állt a körülötte lévő környezetet élvezni és kötelessége volt attól a fától tartózkodni. Így vált az ember jogalannyá. A tudás fája tehát nem evésre rendelt fa volt (ennél fogva gyümölcsét sem kellene azonosítanunk semmilyen más gyümölcsfa termésével).

A tett, mint bűncselekmény

Az első emberpár elkövette az ősnormával fenyegetett cselekvést. A büntetőjog szerint egy megvalósított cselekmény akkor minősül bűncselekménynek, ha az előre, normatív fixált tényállásba ütközik, a jog büntetni rendeli és az elkövető kifejezetten bűnös az elkövetésben. Ennek vizsgálata mind objektív, mind pedig szubjektív elemek jelenlétét is felveti.⁷ A fentiekben már letisztáztuk, hogy Ádám és Éva tette egyértelműen egy Isten által előre normalizált tényállásba ütközik, mivel egy büntetni rendelt magatartás megvalósításáról van szó.⁸ Ami ezek után még érdekes, az a bűneset cselekményének bűnösség-tényezője, aminek keretében az első emberpár szándékát szükséges vizsgálnunk. A szándékosság jelen esetben fennáll, hiszen a szándék és a cselekmény között egyértelmű összefüggés van; vagy mondhatnánk úgy is, hogy az elkövetési magatartás és az eredmény között okozati összefüggés mutatkozik. Ez egy ontológiai jelenség, amely az emberi tudatban visszatükröződhet pszichikai csatorna útján, a külvilágban pedig a normától elétrő változást eredményez.⁹ Az elkövető és cselekmény közti pszichikai kapcsolat a tények ismeretét jelenti, vagyis tisztában van cselekményével és az azzal összefüggő kö-

⁷ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Bp., 2004. 148.p

⁸ Balogh Ágnes – Kóhalmi László: Büntetőjog I., Dialóg Campus, Bp. – Pécs, 2003. 31.p

⁹ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Bp., 2004. 169.p

rülményekkel, s tisztában kellene lennie annak következményeivel is.¹⁰ Az emberpár pszichés motivációja az isteni magasságokig hágó megalovág, mint ahogy Kálvin írja Institúciójában Ágoston nyomán: „a gögösség volt kezdete minden rossznak”;¹¹ és a fizikai letükrözése pedig az ennek érdekében tett evés mozzanata (a szakítással még nem követtek el bűnt) volt. Nincs okunk azt feltételezni, hogy Ádám és Éva ne lett volna tisztában tettének negatív előjelével és következményével – legalábbis szankció tekintetében –, hiszen magatartásuk következményeit kifejezetten kívánták és várták. Az első bűneset tehát egyenes szándékú (dolus dilectus), kifejezetten Isten tilalmával szembehelyezkedő tett volt.

A következmény

A bűneset normatív következménye a halál volt, az a szankció, aminek teológiai értelmezése sokkal tágabb ennél az egy szónál. A bűnbeesés azonban még a szankció előtt egyéb, antropológiai konzekvenciákat is előidézett. Gerhard von Rad szerint ezek egyrészt a szégyen, másrészt pedig a félelem, és csak ezek után állt be a halál, mint büntetés.¹² A szégyenérzet az a pszichés tényező, ami a bűnelkövetés idegenségérzését erősíti az emberben, ez az a belső teher, ami bűnösként teszi láthatóvá az embert a külvilág számára. Ádám és Éva esetében azonban a szégyenérzet nem a megbánás függvényében jelentkezett. A szégyenérzet bennük mezítelenségük felismerése következtében jött elő (1Móz 3,7). Ez pedig a megbánás hiányát jelzi nekünk. Nem érezzük ki Ádámnak és Évának a Szentírásban lejegyzett viselkedéséből a megbánás tanúsítását. Ehelyett a tudás és ismeret adta tényekkel voltak elfoglalva, nevezetesen azzal, hogy meztelenek. A félelem-érzet is ezzel a szégyenérzettel kapcsolható össze. Itt sem a bűneset elkövetésért járó halálos büntetés rettentette az emberpárt, hanem az, hogy valaki mezítelenül meglátja őket.

¹⁰ Balogh Ágnes – Kóhalmi László: Büntetőjog I., Dialóg Campus, Bp. – Pécs, 2003. 32.p

¹¹ Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere I., Kálvin János Kiadó, Bp., 1995. 228.p

¹² Gerhard von Rad: Az Ószövetség teológiája I., Osiris, Bp., 2000. 133. o.; vö: Bándy György: Az Ószövetség teológiája, Selye János Egyetem – Református Teológiai Kar, Komárom, 2010. 53.p

Az a csuda-dolog, hogy az emberpár félt attól, hogy mezítelenségüket meglátja az őket mezítelennek teremtő és egyetlen közösségüket alkotó Isten, pont azt eredményezte, hogy intimitásuk kiszorította a maguk köréből a Teremtő Istent.

Ami viszont következetes szankciója volt a bűnbeesésnek, az az Isten által kilátásba helyezett halál, a teremtés isteni törvényű miliójének egyedüli feketepontja. A II. Helvét Hitvallás VIII. fejezete a következőképpen fogalmaz: „A halálon azért nemcsak a testi halált értjük, amelyet bűneinkért egyszer mindnyájunknak el kell szenvednünk, hanem azokat az örökké tartó büntetéseket is, melyek bűneinkért és romlottságunkért kijárnak nekünk.” A bűn eredeti büntetése teljes és végleges megsemmisítés volt (amiből nincs visszatérés), mondhatnánk úgy is, hogy Isten megbánta az egész teremtési szándékot, hiszen nem csak az ember eredeti (por-)állapotba való visszatérítését rendelte el, hanem az egész teremtés fokozatos pusztulását is (1Móz 3,18-19).

A Heidelbergi Káté szavai szerint ugyanakkor Isten irgalmas és igazságos is (IV. Ürnapja 11. kérdés-felelet). Az irgalom (kegyelem) sosem üres frázisként jelenik meg egy ítéletben, hanem indokolt és méltányolható, enyhítő körülménynek kell előállnia ahhoz, hogy alapozni lehessen rá. Isten e súlyos ítélet kimondása után tehát talált az emberben valami olyan enyhítő körülményt, aminek eredményeképpen a halál irtózatossá büntetését ideiglenessé, pusztán a bűnt semlegesítő erővé redukálta. De mi volt az az enyhítő körülmény, amiért Isten az eredeti törvény-súlyú halálbüntetést enyhítette? – Az ítélet megfogalmazását Isten a kígyó retorziójával kezdte és csak utána tért rá az ember sujtására. A körülmények tehát arra utalnak, hogy Isten a Sátán felbujtó magatartására való tekintettel enyhítette az örök halál állapotát ideiglenessé, és a szankció súlyosságának fenntartása érdekében beiktatta a helyettes áldozat intézményét Jézus Krisztus személyében. Az ősjog tiltása a tudás fájától az önálló akarattal elkövetett bűnre vonatkozott, és ennek volt a teljes megsemmisítő halál a szankciója. Az ősjog elsődlegesen nem a felbujtásra történt elkövetést rendelte büntetni, legalábbis nem az eredeti szigorral. Isten figyelembe vette az ember befolyásolhatóságát, naivitását (hiszen az Édenkertben semmi nem indokolta azt, hogy az őket megszólító bárkinak a szavához is fenntartásokat fűzzenek; valószínűleg ezért is nem igazoltatták le Istennel a kígyó szavát). A kígyó közbelépése tehát az em-

ber oldalára enyhítette a törvényes szankciót és ez által Ádám és Éva méltányoltta a végrehajtandó büntetés enyhítésére is.

Hogyan értékelhetjük tehát az első emberpár által elkövetett cselekményt a szankció szempontjából? – Kálvin szerint a bűneset alapokául – a felbujtás és minden más ellenére is – az engedetlenséget kell tekintetnünk. Az első ember kiesett Isten bizalmi köréből, mert az isteni igazságot megvetve a sátáni hazugság felé hajlott.¹³ Engedetlenségük abban merült ki, hogy a jót inkább várták a gonosztól, mint Istentől, és mi több, abban, hogy Isten a tudás fájától tartóztatta őket, egyenesen Teremtőjük rosszindulatát vélték felfedezni.

A végleges halál enyhítése még egy következménnyel járt: az emberiség egésze – e méltóságában és istenképűségében megroggyant életet átörökítve – megkapta a bűneset mai napig hatályos büntetésével járó priuszt, ezért születünk egyetemesen eredendő bűnben és ezért várunk egyetemesen a halál bűnsemmisítő pillanatára.

A helyettes áldozat

A bűneset halálos büntetése ítélt dolog (res iudicata), mai napig hatályos, minden emberre ugyanúgy kiterjed. Ezt már nem lehet visszavonni. Nem is vonta vissza Isten, a bűnös embernek meg kell halnia. Meg is hal, csak az ember megkapta Istenétől az enyhítő körülmény értékelését, viszont a bűn elkövetésének arányos szankciója „de iure” következik az ősjogból, amiért valakinek eleget kellett tennie. Méghozzá olyan valakinek, aki a teljes megsemmisülés erejét is képes volt elhordozni, aki ember azért, hogy a bűn elkövetőjének természetét magában hordja, és egyben isten is, hogy az irdatlan erejű büntetés erejét el bírja viselni (Heidelbergi Káté V. Ürnapja 15. kérdés-felelet). Jézus Krisztus, mint helyettes áldozat tökéletesen megfelelt azoknak a törvényes személyi kritériumoknak, amiknek egységében az ősjog szankciója hatályosulhatott rajta. Itt nem csak egy színjátékról volt szó, amit az Atya és Fia egymás közt elintézett; itt kifejezetten arra kell figyelni, hogy a bűneset nyitva maradt szankcionálását végre kellett hajtani. A bűneset szankcionálása egészen a golgotai Krisztus-kivégzésig nem volt végrehajtván,

¹³ Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere I., Kálvin János Kiadó, Bp., 1995. 229. o.

márpedig az ősjog – az eredendő bűn szerint pedig az elévülést kizárva – a bűnt halállal rendeli büntetni. Isten, a jogalkotó maga is jogkövető magatartást statuált azzal, hogy Fiát halálra adta a bűnért. Isten tehát továbbra is kikezdzhetetlen Úr maradt, akinek joggal vannak elvárásai irántunk. A bűneset büntetése tehát Krisztusban végrehajtott ítélt dologgá vált, Ádám és Éva bűnelkövetéséért többé már senki nem vonható felelősségre, mert egyszer már jogerősen megítélt és végrehajtott cselekményért senkit sem lehet még egyszer elítélni.

Isten irgalmas, de ugyanakkor igazságos Úr is. A kettő sosem fog egymásba olvadni. Az irgalom jóvátételt, az igazság pedig elégtételt kíván. A jóvátétel keretében az embernek igazolnia kell Isten- és ember-szeretete által, hogy igenis méltó a további, mi több az örökéletre; az elégtétel szerint pedig a bűn gonosz tetteért meg kell fizetni. Mind a kettő felelősséggel jár, de míg az első Isten az ember erejéhez és képességéhez mérte, addig a másodikat Krisztusra terhelte rá, hogy nekünk életünk legyen általa.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Budapest – Pécs: Dialóg Campus, 2007. ISBN 978 963 7296 09 3.
- Balogh Ágnes – Köhalmi László: Büntetőjog I., Budapest – Pécs: Dialóg Campus, 2003.
- Bándy György: Az Ószövetség teológiája. Komárom: Selye János Egyetem, 2010.
- Karasszon István: Ószövetségi ismeretek. Komárom: Selye János Egyetem, 2006. ISBN 80-89234-04-6.
- Gerhard von Rad: Az Ószövetség teológiája I., Budapest: Osiris Kiadó, 2000. ISBN 963 379 668 7.
- Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia. Budapest: 2006.
- Kálvin János: A keresztyén vallás rendszere I. Budapest: Kálvin Kiadó, 1995. ISBN 963 300 599 X
- Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest: Korona Kiadó, 2004. ISBN 963 903 657 9

Karasszon István:

Joggyakorlat az ókori Izraelben

Az ókori Izrael jogrendszerének vizsgálata, s ezen belül is jelesül az Ószövetség legiszlátív részének tanulmányozása olyan diszciplína, amit sokan művelnek, és ezen belül jelentős eredményeket érnek el. Úgy gondolom, hogy minden olyan tudós ember, aki a joggal foglalkozik, érdeklődéssel fordulhat e jogtörténeti érdekesség felé. Az európai (és észak-amerikai) jogi hagyományban ui. a jog tanulmányozásához a történeti alap a római jog; akarva-akaratlan, tudatosan vagy tudtunkon kívül gyakran találkozunk olyan fogalmakkal, amelyek eredete a római jogra nyúlik vissza. Ugyanakkor azonban a római jog előtti emlékek kifejezett érdekességgé hathatnak minden olyan ember számára, aki szereti a jogi szakmát. Teológusnak pedig szinte kötelező ezzel foglalkozni, hiszen a Biblia nagy része jogi szöveg.

Jelen tanulmányunkban csak igen kis szeletét nézzük az óizraeli jognak: a jog alkalmazásának kérdését vetjük föl. Ugyan nem tudom, hogy a jogban kevésbé jártasak ezzel elvi szinten mennyire foglalkoznak, de tény az, hogy aki csak – tegyük föl – a magyar törvények táráat nézi át, az igen kevésbé van informálva arról, hogy az életben hogyan is működik az a sok rendelkezés, amit a törvények, jogszabályok és egyes rendeletek alkotnak. Laikus ember néhol igen meghökken, amikor egy jogi eljárás során az általa ismert rendelkezések alkalmazására kerül a sor. Én ahhoz szoktam még, hogy laikus szinten egy törvény és a hozzá fűződő végrehajtási utasítás bizony igen gyakran még ellentmondásba is keveredett – remélhetőleg ilyen eset kevés van már! Arra viszont nem kívánok példát felhozni (maximum beszélgetés keretében), hogy hol tapasztalatom: a jog végrehajtása kifejezetten olyan mai is sokszor, hogy az jogelveknek mond ellent. Ószintén sajnálom, hogy jogászokkal személyes beszélgetést erről lehet folytatni, de országos szinten lehetetlen ez ellen a tény ellen tenni valamit. Ezúttal azonban arról kívánok beszélni, hogy a jog megszövegezése között, ill. a jog végrehajtása között bizonyos feszültség van – és ez nem új, az Ószövetségben is érezhetjük, hogy azok a paszszusok, amelyek jogi természetűek, bizonyos ellentmondásban vannak